

ЛЕВЧУК Ірина

*студентка групи 16Мз-спецО,
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
Науковий керівник*

БОРЕЙКО Олександр

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки,
андрагогіки, спеціальної освіти*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗВУКОВИМОВИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ У ЛОГОПЕДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Через мовлення дитина пізнає навколишній світ, засвоює суспільний досвід, вчиться взаємодіяти з іншими людьми, однак проблема полягає в тому, що загалом значна частина дітей дошкільного віку

мають ті чи інші порушення звуковимови. В структурі такого складного мовленнєвого розладу як ЗНМ недоліки звуковимови є одними з провідних та найбільш стійких, що зумовлює пошуку ефективних методів та прийомів корекції звукової сторони мовлення, оскільки мовленнєві порушення можуть призводити до труднощів у засвоєнні знань та опануванні необхідних навичок, проблем у спілкуванні дошкільника з однолітками та дорослими, до проблем соціалізації та адаптації дитини в умовах освітнього закладу. Дане питання підсилює актуальність в умовах воєнного стану, адже ситуація навколишнього середовища впливає на розвиток дітей, зокрема і на мовленнєвий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні засади вивчення особливостей формування звуковимови у дошкільників представлені в працях провідних науковців: А. Богущ, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Чередніченко М. Шеремет та інших. Методи та підходи до корекційно-розвивальної роботи з формування звуковимови у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ засобами інноваційних технологій у сучасній логопедичній практиці розглядаються в дослідженнях Х. Барни [1], І. Брушневської [2], О. Воробйової [3], Т. Гаєвської [4], О. Ласточкиної [6], К. Овсянікової [7], Ю. Рібцун [9] та інших.

Метою статті є розкрити актуальні питання формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ у контексті сучасної логопедичної практики.

Виклад основного матеріалу. Формування правильної звуковимови є одним із ключових завдань мовленнєвого розвитку дитини старшого дошкільного віку. У цей період дитина з нормотиповим розвитком повинна опанувати всіма звуками рідної мови, демонструвати чітку артикуляцію та правильну дикцію, володіти навичками мовленнєвого дихання [4, с. 118].

Однак у дітей із загальним недорозвиненням мовлення цей процес має специфічні особливості та труднощі, зумовлені системним характером порушення. Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ) визначається Ю. Рібцун як комплексне мовленнєве порушення, що характеризується недостатньою або

повною несформованістю всіх компонентів мовленнєвої діяльності на імпресивному та експресивному рівні, а також функцій та операцій, які забезпечують опанування мовою [10, с. 3].

Важливим є той факт, що порушення звуковимови не є ізольованим дефектом, а тісно пов'язані з недостатнім розвитком фонематичних процесів, лексико-граматичної сторони мовлення та загальною незрілістю мовленнєвої системи у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. Як наголошує І. Брушневська суттєві порушення у сприйманні та відтворенні звуків виникають в цій групі дітей внаслідок дисфункції мовленнєво-рухового апарату, що найчастіше зумовлена органічними ураженнями або недостатньою зрілістю окремих структур центральної нервової системи, а специфіка цих порушень виявляється залежно від рівня мовленнєвого недорозвинення: при I рівні ЗНМ спостерігається дифузність звукових проявів і нестабільність звуковідтворення; при II рівні виразно проявляється невідповідність між ізольованою вимовою звуків та їх відтворенням у мовленні; при III рівні характерні особливості включають використання спрощених звуків, варіативні заміни та відсутність розрізнення у вимові звуків однієї фонетичної групи; на IV рівні відзначаються незначні відхилення у фонетико-фонематичному компоненті мовлення, однак недостатня чіткість артикуляції [2, с. 50-51].

Тобто, як стверджують О. Козинець та Л. Цибульська порушення звуковимови у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ утруднюють формування фонематичних уявлень, створюють ризик виникнення специфічних помилок на письмі (заміни букв, пропуски, перестановки), можуть призвести до труднощів у опануванні навичками читання; впливають на формування вмінь розуміти звернене мовлення, засвоєння навчального матеріалу через недостатнє розрізнення схожих за звучанням слів; знижують комунікативну активність дитини у навчальному процесі. Саме тому питання корекції набуває особливого значення в період підготовки дитини до шкільного навчання [5, с. 216-217].

Л. Трофіменко зосереджує увагу на комплексному характері корекційної логопедичної роботи з дітьми 6-7 року життя – поряд із формуванням правильної

звуковимови, важливим завданням є розвиток диференційованих рухових звукових образів та побудова системи їх розрізнення за ключовими характеристиками, включаючи місце та спосіб творення звуків, що відіграє важливу роль у профілактиці дисграфії та дислексії [11, с. 41].

Важливим фактором є воєнна ситуація в країні, яка негативно впливає на мовленнєвий розвиток дітей та емоційний сферу, що сприяє підвищенню тривожності.

Виходячи з цього, корекційно-розвивальна робота з формування правильної звуковимови у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ потребує комплексного підходу та врахування структури мовленнєвого порушення.

Традиційна методика корекції звуковимови у дітей із ЗНМ пропонує послідовну реалізацію взаємопов'язаних етапів [8, с. 10; 11, с. 42].

1. Підготовчий етап має спрямування на формування психофізіологічної основи для опанування правильною артикуляцією. Особлива увага приділяється розвитку слухового сприйняття, слухової уваги та пам'яті, що є необхідною базою для формування фонематичних процесів.

2. На етапі постановки звуків відбувається формування нових артикуляційних укладів, відпрацювання правильної артикуляції звуку, розвиток кінестетичних та зорових відчуттів. Принципово важливим на цьому етапі є становлення слухового самоконтролю, що дозволяє дитині диференціювати нормативне та порушене звучання.

3. Етап закріплення та автоматизації звуків є одним з найбільш тривалих і відповідальних у процесі корекційної роботи. Він передбачає закріплення правильної вимови звуку в різних фонетичних позиціях та умовах.

4. Етап диференціації звуків набуває особливого значення при корекції звуковимови у дітей із ЗНМ, оскільки для них характерним є змішування звуків, близьких за акустико-артикуляційними ознаками.

Важливим компонентом корекційної роботи є формування фонематичних процесів, зокрема операцій фонематичного аналізу і синтезу. Такі розумові операції забезпечують як виділення окремих звуків зі слова, так і поєднання

звуків у цілісні слова. Спершу такі операції відбуваються з опорою на слухове сприймання, а згодом переходять у внутрішній план [2, с. 29].

На нашу думку, ефективність корекційної роботи з формування звуковимови у старших дошкільників із ЗНМ залежить від комплексного підходу, а логопедична практика має орієнтуватися на поєднання традиційних та інноваційних методів роботи. Серед них вважаємо необхідним виокремити:

1. Біоенергопластику – технологію, що базується на синхронізації артикуляційної гімнастики з рухами рук, що сприяє формуванню точних кінестетичних відчуттів положення органів артикуляції [3].

2. Логоритмічні заняття забезпечують комплексний корекційний вплив через поєднання розвитку рухової сфери з формуванням мовлення [1].

3. Особливе значення мають логопедичні дидактичні ігри, які стимулюють пізнавальну активність, розвивають комунікативні навички та підвищують мотивацію до навчання [1].

4. Комп'ютерні технології забезпечують візуалізацію артикуляційних процесів та підвищують зацікавленість дітей [6].

5. Мнемотехніка спирається на принципи візуального моделювання і є особливо цінною для дітей із ЗНМ, оскільки наочна підтримка істотно покращує процес формування правильної звуковимови [7].

6. Методи арттерапії, зокрема казкотерапію та імаготерапію, які створюють позитивну емоційну атмосферу та забезпечують природне багаторазове повторення мовленнєвого матеріалу, а також кінезіотерапія, що об'єднує різні форми рухової активності: танцювальні вправи, корекційну ритміку та психогімнастику [9].

7. Пальчикові ігри, в тому числі на основі віршованих текстів із цільовими звуками стимулюють активність мовленнєвих зон кори головного мозку та забезпечують розвиток дрібної моторики [8].

Важливою умовою успішної логопедичної роботи є створення спеціального корекційно-розвивального середовища, що має стимулювати мовленнєвий та особистісний розвиток дошкільника з порушеннями мовлення,

сприяє більш стійкому закріпленню сформованих навичок правильної звуковимови. Особливу увагу слід приділити розвитку мотивації дитини до занять, створенню позитивного емоційного фону в процесі логопедичної роботи та залученню батьків до корекційного процесу.

Висновки. Отже, аналіз актуальних питань проблеми формування звуковимови старших дошкільників у логопедичній практиці в умовах воєнного стану дозволяє визначити комплексний характер цього процесу, який потребує врахування структури мовленнєвого порушення, специфіки його проявів та індивідуальних особливостей дитини. Сучасна логопедична практика передбачає інтеграцію інноваційних технологій в процес формування звуковимови, що дозволяє підвищити ефективність корекційної роботи. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та апробації комплексних програм формування звуковимови у дітей із ЗНМ з використанням інноваційних технологій та залученням міждисциплінарної команди фахівців.

Список використаних джерел

1. Барна Х., Іванова В., Кас'яненко О. Використання ігрових вправ у корекції просодичної сторони мовлення в дітей дошкільного віку. *Витоки педагогічної майстерності*, 2018. Вип. 22. С. 17-21.
2. Брушневська І. М. Формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення: дис.. канд.. педаг. наук. 13.00.03. Київ, 2018. 274 с.
3. Воробйова О.В. Особливості використання біоенергопластики у корекції звуковимови дітей дошкільного віку. *Магістерські студії. Альманах*. Херсон : ХДУ, 2022. Вип. 22. С. 178-180.
4. Гаєвська Т., Федорова М. Виховання звукової культури мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор та вправ. *Перспективи розвитку дошкільної освіти і сучасний образ дитинства: збірник наукових праць* / за заг. ред.: О.О.Максимової, М.А.Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2021. С. 118-122.

5. Козинець О.В., Цибульська Л.В. Особливості мовленнєвої готовності до навчання в школі дітей із загальним недорозвитком мовлення в сучасних умовах. *Дистанційна освіта: інноваційні, нормативно-правові, педагогічні аспекти* : збірник наук. праць матеріалів III Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 6-7 серпня 2023 року). Київ: НАУ. 2023. С. 215-226.

6. Ласточкіна О.В. Використання комп'ютерних технологій у професійній діяльності логопеда. *Актуальні питання корекційної освіти*, 2018. Вип. 12. С. 169-178.

7. Овсянікова К. Використання мнемотехніки у розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку*: Збірник наук. статей учасників Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конференції. Ніжин, 2020. С. 242-245.

8. Програма з корекційно-розвиткової роботи для для закладів загальної середньої освіти (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення 1-4 класи) (Корекція мовлення) / Трофименко Л.І., Ільяна В.М., Пригода З.С., Аркадьєва О.О., Грибань Г.В. Київ, 2018. 90 с.

9. Рібцун Ю. Використання АРТ-терапії у логокорекційній роботі з дітьми з особливими мовленнєвими потребами. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*: збірник матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції (6-7 липня 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 428-431.

10. Рібцун Ю. В. Порушення мовлення. *Енциклопедія освіти*. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 781-782.

11. Трофіменко Л.І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: навч.-метод. посібн. Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Київ, 2014. 72 с.